

ДОКУМЕНТАЛНИ СВИДЕТЕЛСТВА ОТ РУСКИТЕ АРХИВИ ЗА ДЕЙНОСТТА НА ПЪРВИЯ ДИРЕКТОР НА НАРОДНАТА БИБЛИОТЕКА ПО НЕЙНОТО ОКОМПЛЕКТОВАНЕ С НЕОБХОДИМИЯ КНИЖЕН ФОНД

И. Стоянов

Стоянов, И. Документални свидетелства от руските архиви про дейността на първия директор на Народната библиотека за ѝ забезпечаване с необходимия книжков фонд

У статията се говори за историята на създаването на Народната (Националната) библиотека в София и усилията на първия директор Г. Кирков за осигуряване на библиотечните фондове с руска литература. Публикуваната кореспонденция по този въпрос дава възможност да се определи идеологическата цел и да проследят някои канали на снабдяване с книги на една от най-важните културно-просветителски институции в България, освободена от османско владение.

Ключови думи: Руско временно управление в България, Народна библиотека, София, Георги Кирков, кореспонденция.

Стоянов, И. Документальные свидетельства российских архивов о деятельности первого директора Народной библиотеки по ее комплектованию необходимым книжным фондом

В статье речь идет об истории создания Народной (Национальной) библиотеки в Софии и усилиях ее первого директора Г. Киркова по обеспечению библиотечных фондов русской литературой. Публикуется переписка по этому вопросу, которая дает возможность определить идеологическую цель и проследить некоторые каналы снабжения книгами одной из важнейших культурно-просветительских институций Болгарии, только что освободившейся от османского господства.

Ключевые слова: Русское временное управление в Болгарии, Народная библиотека, София, Георгий Кирков, переписка.

Stoyanov, I. Documentary Evidences from Russian Archives for the Activities of First Director of the National Library for Equipping with the Necessary Book fund

Documentary evidences from Russian archives shows the activities of the first director of National Library to fund the necessary bookshelves. The article highlights the history of the People's (National) Library in Sofia and the efforts of its first director Georgi Kirkov to fund the Russian literature in the library. The published correspondence on that subject makes it possible to determine the ideological purpose and traces some supply channels of the books for one of the most important cultural and educational institutions in Bulgaria which has been just liberated from Ottoman domination.

Keywords: Russian interim management in Bulgaria, National Library, Sofia, Georgi Kirkov, correspondence.

Временно руско управление в освободените български земи полага грижи за изграждането на необходимата за една новосъздадена държава административна структура, която да поеме всички функции по организацията и реализирането на управлението на проектираното княжество. Един от важните въпроси, стоящи за разрешаване, е този за правилното структуриране на училищната и образователната система и осигуряването на тази система с необходимата база. Освен грижите за училищни сгради, подготвени преподаватели и необходимата учебна литература, тази система се нуждае от библиотечна мрежа, която да задоволява потребностите на образователните институции и да дава възможност на младата българска интелигенция да е „в крак“ с модернизационните процеси в останалите страни на Европа и света. Особено важен е въпросът за създаването на една централна библиотека, която да се превърне в стожер на подетото дело и която да съхранява в своите фондове всичко необходимо за получаване на всестранна информация от своите посетители.

За това се досещат най-рано представителите на славянските дружества в българските земи и селища, някои от които заемат административни длъжности във Временното руско управление. Един от тях е Пьотр В. Алабин – главен агент на Славянските благотворителни дружества в освободените български земи и в същото време губернатор на София. В реализирането на тази идея той е подпомогнат от проф. Марин С. Дринов. През септември 1878 г. двамата разработват устав на предвижданата обществена библиотека. В доклада си от 28 октомври 1878 г. за своята дейност в България до Петербургското славянско общество

Пьотр Алабин пише дословно следното: „Накрая, вземайки под внимание, че с освобождението на България от турско иго младото поколение на страната, отличаващо се със своята любознателност, трудолюбие и жажда към учение, трябва да постигне в най-кратко време след откриването на проектираните учебни заведения доста бързи успехи по пътя на цивилизацията, ако все пак му бъдат предоставени средства за образование, ние стигнахме до заключението за необходимост от незабавно устройване в главния град на областта, София, на обществена библиотека с безплатни към нея читални с книги, които са преди всичко на български и руски език.

Предвид това в София е създадено нарочно общество към обществената библиотека за устройство, развитие и управление на споменатите учреждения.

Предвижда се библиотеката и читалнята да се издържат: а) за сметка на волни пожертвования; б) от ежегодните вноски на членовете на обществото; в) от абонамента за правото да се вземат книги за домашен прочит.

За да се увеличат средствата за библиотеката, се предлага да се открият към нея книжарница и магазин за църковни книги, утвар, дрехи и други потреби.

В тези книжарници и магазини, създаването на които е крайно необходимо, защото в цяла България няма откъде да се купи било руска учебна или църковна книга, или капитално литературно произведение, също така няма откъде да се закупят предметите, които ще се продават в магазина за църковни вещи, като продажбата ще се осъществява на съвсем умерени цени. При това положение определен процент от печалбата, която ще се реализира при тази продажба, се предлага да се отчислява за образуване на капитал за спомоществование на желаещите да продължат своето образование във висшите руски учебни заведения.

Инициативата за създаване на обществена библиотека и читалня в София тръгва като инициатива от името на славянските дружества, при което за определянето на сградата за библиотека, за направата в нея на необходимите приспособления и необходимите мебели са употребени от сумите на Славянските дружества 1147 фр.

Изброявайки най-важните факти от своята годишна дейност като агент на обществата в България, дейност, която днес се прекратява поради свършването на предоставените ми средства, за което представям кратък отчет за последните месеци, като допълнение към предоставените такива по-рано, позволявам си да се обърна към обществото с молба да оказва възможната помощ и поддръжка на Софийската обществена библиотека, снабдявайки я със своите издания и други книги, които се намират в разпореждане на обществото.

Към казаното мога да прибавя, че българите изцяло и високо оценяват това участие, което са вземали и вземат славянските дружества в тяхната съдба⁴¹.

На 10 декември се обявява съществуването на библиотеката, а на 15 декември генерал-майор М. А. Домонтович приема за сметка на ръководената от него служба направените разходи от 500 рубли за новата институция². На 16 февруари 1879 г. председателят на Петербургското славянско общество К. Н. Бестужев-Рюмин изпраща до Ф. П. Корнилов – член на Държавния съвет, писмо с молба да съдейства сред своите познати кръгове за набиране на книги за българските библиотеки и читалища. Като изтъква взаимната полза от подобно дело и за Русия, и за България, Бестужев-Рюмин подчертава: „На първо време трябва да се направи преимуществено следното: а) да се окаже помощ за отваряне на няколко руски библиотеки и читалища в България най-вече в градовете: София, като столица на България, Търново, където е открито висше духовно училище, в Габрово, където е открита гимназия, и в Лом-Паланка, където ще се открива реално училище; в градовете Видин, Варна, Русе, Шумен, Свищов, Самоков и Плевен – да се открият само читалища; б) да се окаже съдействие на учебните заведения и училищата в България чрез снабдяване с руски азбуки, граматик и христоматии и разни други ръководства⁴³.

Избраният път за набиране на книги и пособия за библиотеката явно не дава очакваните резултати и с решение на комисаря А. М. Дондуков-Корсаков от 5 юни 1879 г. тя е трансформирана в държавно учреждение и получава наименованието Българска народна библиотека⁴. На същия ден – 5 юни 1879 г., с Указ № 613 г на А. М. Дондуков-Корсаков, подписан и от проф. Марин Дринов, Георги Яковлев Кирков е назначен за „Главен библиотекар на Софийската публична библиотека с годишна плата от шест хиляди лева⁴⁵.

Първите книги, които полагат основите на книжния фонд на библиотеката, са предоставени от българския търговец Иван Денкоглу. Новият ръководител на библиотеката обаче – Георги Я. Кирков, се захваща сериозно с въпроса за осигуряване на необходимия книжен фонд, за което говорят и трите писма, публикувани по-долу в превод от руски език на автора на това изследване.

**Писмо на Георги Яковлев Кирков до Василий Михайлович Каченовски –
служител във ВРУ и в дипломатическото представителство на Русия
в Княжество България**

М.Н.П. Българска Народна Библиотека.
№ 32, 3 септ. 1879, София.

Милостиви господарю, Василий Михайлович,

Днес научих, че Вие заминавате за Русия. Възползвам се от случая нископреклонно да Ви помоля за това покрай възложените Ви служебни поръчения да бъдете така добър да обърнете внимание на господата славянофилите в С. Петербург върху нашата млада Библиотека в София.

Няма да разяснявам нито на Вас, нито на другите, че нашата „**Българска Народна** (Национална) **Библиотека**“ (подч. в текста от автора на писмото – б.м., И. С.), появила се по инициатива и съществуваща благодарение милостта на руските хора, е длъжна да се превърне в бъдеще в „училище“ в нашето Княжество за своите посетители.

Преди всичко е желателно подобно учреждение, основата на което е положена от славяните руси, да запази завинаги своя славянски характер, който българите, с още далеч неустановения си език и литература, никога няма да запазят. Предвид на това е необходимо да се създаде в юга руска библиотека (в София), която да удовлетворява любознателността на подрастващото българско поколение, да служи като проводник на славянската идея в младото княжество и да възпитава, така да се каже, в славяноруски дух, в ограничаване на това западно влияние, което започва да се забелязва у нас. Вие, мисля, напълно ще се съгласите с мен в това, че Русия, проляла безкористно толкова кръв и с това дарувала ни свобода на нас – българите, няма да ни изостави сега, тъй като предназначението на нейната история е да действа и да не допусне влияние на запада там, където това влияние ѝ принадлежи по право. Голямо добро за българите е, ще добавя аз, че без особени затруднения те могат днес да четат руски език и литература и да се развиват свободно, стига да има за това желание.

Възползвайки се от личните си срещи с много от най-изтъкнатите личности на Русия, няма ли да можете Вие, Василий Михайлович, да ги приканите към не толкова трудното изпращане на книги в полза на нашата бедна библиотека?

При това аз съм уверен, че и самото Правителство няма да откаже служебни издания по разни направления на Държавното устройство.

Библиотеката ще приеме с голяма благодарност всички възможни пожертвования – както книги, така и разни колекции и учебно възпитателни предмети, които могат да се използват за проектирания към Библиотеката **музей** (подч. от автора на писмото – б.м., И. С.).

Може би ще се намери някоя търговска книжарска фирма в Петербург, която би желала да обогати нашата библиотека с научни и учебно-възпитателни книги и пособия, от които се чувства голяма необходимост от страна на учителите и учащата се българска младеж.

Аз се осмелявам да вярвам, че и Светият Руски Синод няма да ни откаже да изпрати своите издания, от които толкова се нуждае нашето отслабено духовенство, представляващо много тъжна картина като резултат от влиянието на фанариотството.

Няма да забравите, ако имате възможност, да се срещнете с почетните слависти (членове на Славянското общество) – с г.г. проф. Ламански, пр. Срезневски, Пипин, О. Мюлер, акад. Буяковски и с другите, чиито фамилии не мога да си припомня. Навярно те няма да откажат да подарят своите съчинения на нашата бедна библиотека.

Накрая, аз вярвам, че именно Императорската Академия на Науките не ще откаже на бъдещата българска разпространителка на славянската идея своите издания, в краен случай дори само тези, които са по-нови.

И така, в заключение Ви моля, Милостиви Господарю, Василий Максимович, във всичките ви срещи да бъдете изразител на истинските чувства, които освободеният български народ изпитва към своите великодушни освободители и на които е истински почитател и Вашият покорен слуга

Главен библиотекар Г. Кирков
Помощник библиотекар Н. О. Шумков⁶

**Писмо на Василий Михайлович Каченовский до
Пьотр Алексеевич Васильчиков, в което се предава молбата на Г. Я. Кирков**

Милостиви господарю Пьотр Алексеевич,
Директорът на Софийската народна библиотека ме упълномощи да ходатайствам пред руските учени, литератори и научни общества за подаряване от тяхна страна на научни и литературни трудове и научни издания на Софийската библиотека. Моето заминаване в България ме принуждава да преустановя започнатите по тази работа ходатайства. Вашето топло отношение към това дело и съпричастността, която Вие вече засвидетелствахте към него, ми дава смелост да предположа, че Вие няма да се откажете от започнатото в интерес на тази работа и довеждането ѝ до успешен край. Като Ви представям моите пълномощия в този момент, имам чест да Ви препратя отправеното до мен писмо на Г. Кирков, което всъщност определя значимостта на тези пълномощия.

Позволете да Ви напомня и посоча тези места и учреждения, в които по мое мнение можете да се обърнете с ходатайство за книги.

Приемете, Милостиви господарю, уверение в дълбокото ми уважение и преданост, с които имам чест да бъда Ваш покорен слуга.

В. Каченовский
С. Петербург
1879 Октомври 22⁷

**Писмо на Пьотр Алексеевич Васильчиков до
Афанасий Фьодорович Бычков относно молбата
на Г. Я. Кирков и В. Каченовский**

Ваше превъзходителство, Милостиви Господарю Афанасий Фьодорович,
В началото на октомври пристигна за кратко време от София в Петербург намиращият се в командировка в Княжество България чиновник от М. външ. р. Василий Михайлович Каченовский. Целта на идването на Г. Каченовский беше да потърси и покани на служба в България специалисти практики по съдебната част; но заедно с това той приел от директора на Националната библиотека в София поръчение да ходатайства за изпращане в указаната библиотека на издания и трудове на нашите правителствени учреждения и научни общества.

За съжаление, кратковременното пребиваване на Г. Каченовский в Русия, което беше използвано изцяло за изпълнението на основната му задача, го поставя в невъзможност да изпълни второто поръчение, по отношение на което той се ограничи единствено с някои лични срещи с представители на Петербургския университет. Предвид това, преди отпътуването си Г. Каченовский ме помоли да продължа започнатото от него ходатайство в изпълнение на тази задача.

Поради тази причина се обръщам към Ваше Превъзходителство с молба за безплатно осигуряване на Софийската библиотека на изданията и трудовете на Археологическата комисия, като се осмелявам да се надявам, че Ваше Превъзходителство няма да откажете съдействието си за удовлетворяване на това ходатайство.

И още – смятам за необходимо да добавя, че подарените на Софийската библиотека книги могат да бъдат изпратени в България от Съвета на С. Петербургското слав. благотв. общество, който се задължи да изпраща руските книги в България и че те трябва да бъдат доставяни в помещението на Съвета, в сградата на Императорското руско музикално общество при Александровския театър.

Имам чест да Ви представя копие от писмото на Г. Каченовский до мен и на писмото на директора на Софийската национална библиотека до Г. Каченовский.

С най-дълбоко почитание имам чест да бъда на Ваше превъзходителство покорен слуга.

Пьотр Василчиков
С. Петербург
Декември 11 ден 1879 г.⁸

Публикуваните документи имат важно значение за историята на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ най-малко в две посоки. На първо място, те стават достойние на четящата публика и дават изключително интересни сведения за това как започва живота си един от най-важните културно-просветни институти във възстановена България още в първите месеци от самостоятелното ѝ съществуване. На второ място – поразява прозорливостта на първия директор – главен библиотекар, както се нарича сам Георги Яковлев Кирков. Той именува това просветно светилище с „**Българската Народна** (Национална) **Библиотека**“. В продължение на повече от 120 години то носи името Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, за което свидетелства и надписът, останал и до днес на фасадата, а от няколко години институцията се нарича Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Добронамереният изследовател и възискателният читател, запознали се с писмото на първия ѝ директор до Василий Михайлович Каченовский, не може да не забележат прозрението, което прави още през 1879 г. Георги Я. Кирков, наричайки библиотеката „**Българската Народна** (Национална) **Библиотека**“. Тук не е излишно да се повтори отново, че подчертаването в текста е направено от ръката на Кирков, но той се досеща, че тази институция може да бъде наречена освен „Народна“ с пълно основание и „Национална“. И това го прави и пише преди 135 години. Не е за учудване, че той се досеща и пръв между българите да напише биография на Апостола на българската свобода, защото знае, че биографията на героя се пише не заради самия него. Пише се за живите, пише се за българите, които излизат от петстотингодишно чуждо владичество и се нуждаят от личности, които да са ориентир с примера на своя живот, с примера на своите идеи, с примера на своите действия. Първата биография на Васил Левски, станала факт на 20 март 1882 г. – почти цели две години преди появата на написаната от Захарий Стоянов биография на Левски, която се появява на бял свят в края на януари 1884 г.

¹ Освобождение Болгарии от турецкого ига. Документы в трех томах. Том третий. Борьба России и болгарского народа за создание Болгарского государства 1878–1879. / Под ред. на С. А. Никитин, В. Д. Конобеев, Х. Н. Гандев, Г. Д. Тодоров. Москва, 1967, с. 297.

² Пак там, с. 356.

³ Пак там, с. 451.

⁴ Пак там, бел. 7.

⁵ Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – Български исторически архив, II В, 2312.

⁶ Российская национальная библиотека – Санкт-Петербург (по-нататък РНБ – СПб), ф. 120 (Бычковы), ед. хр. 456, л. 6–7.

⁷ Пак там, л. 5.

⁸ РНБ – СПб., ф. 120 (Бычковы), ед. хр. 456, л. 3–4.

⁹ Стоянов, *Ив.*, *Р. Симеонова*. Първият биограф на Апостола. В. Търново: Изд. „АСТАРТА“, 2013.